

Jak vytvořit metodiku k vzdělávacímu programu

Autor: Mgr. Pavlína Lišovská

Číslo: roč. 8, č. 2/2022

Rubrika: K tématu

Klíčová slova:

Snad každý knihovník pro děti a mládež někdy tvořil vzdělávací program pro školy. Je jedno, pro který stupeň, ale jeho úkolem bylo vytvořit něco smysluplného, aktivizujícího, koncepčně zvládnutého, metodicky podchyceného, pro děti obohacujícího.

Možná se to zdá zvláštní, ale bez ujasněného konceptu není téměř možné vytvořit smysluplnou akci jakéhokoli typu – pokud nevíme, od čeho k čemu směřujeme (jaké cíle máme před sebou), jak toho chceme dosáhnout (jaké metody, prostředky a pomůcky k tomu použijeme), kolik času nám to zabere a co všechno děti na cestě za poznáním rozvinou (které klíčové kompetence a dovednosti si vědomostí posílí), nejde se pohnout z místa.

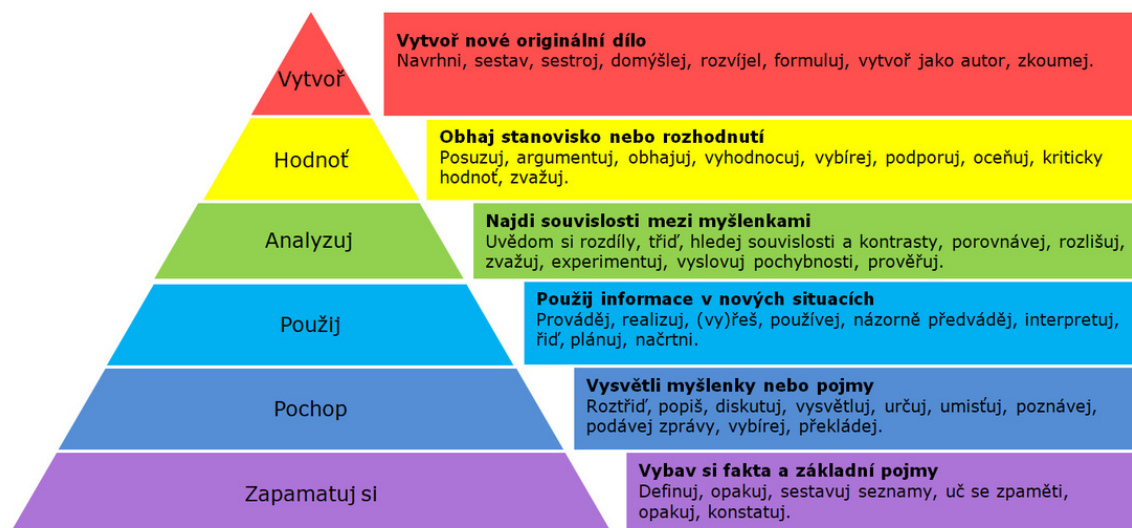
V tomto příspěvku naznačíme možná úskalí při tvorbě metodik vzdělávacích lekcí, jež mohou vyvstat. Načrtne si možné varianty řešení, případně otevřeme prostor pro individuální zamyšlení se nad touto problematikou.

Cíle

Stanovování cílů nebývá vždy jednoduché. Snad každý bohužel zvažuje, že by chtěl, aby se děti rozvíjely všestranně, získaly co nejširší povědomí o předkládaném tématu a odcházely obohaceny o spoustu dovedností a materiálů. Je však bezpodmínečně nutné cílit na vše a tím pádem (svým způsobem) klouzat po povrchu tématu a nic nerozvíjet cíleně do hloubky? Zde vyvstává jeden z nejčastějších problémů – jsou mé cíle příliš nízké, že jsou snadno dosažitelné pro všechny, nebo jsem příliš náročný lektor a kladu na děti zbytečnou zátěž či chci, aby rozvíjely něco, co není v jejich silách?

A možná ještě dříve, než si položíme předchozí otázku, budeme stát před jiným dilematem – umím si cíl vůbec stanovit? Někdy nás mezi knižními novinkami zaujme nějaký titul, okamžitě nám v hlavě víří nápady, jak by šel zpracovat, jaké úkoly by pro děti šly připravit, které pomůcky bychom si k tomu vyrobili. Napíšeme kostru programu na papír, vytvoříme potřebné materiály a jdeme odhodlaně dělat program. Ale zamyslíme se vždy nad tím, co to dětem dává? Přemýšlíme nad tím, jestli se děti skutečně tímto programem rozvíjejí? Rozhodně není špatně využít ho jen k tomu, že se děti seznámí s novým autorem nebo skvěle zpracovaným tématem, to je také v pořádku. Ale obvykle bychom byli rádi, kdyby se za naší vzdělávací lekcí skrývalo něco, co to dá dětem i do budoucna. Tedy se musíme zamyslet nad tím, s čím chceme, aby děti z našeho programu odcházely – co rozvinou, jaké dovednosti podpoří, co za vědomosti získají.

Ke stanovování vzdělávacích cílů se v pedagogice využívá např. Bloomova taxonomie kognitivních vzdělávacích cílů^[1], v níž jsou velmi systematickým a přehledným způsobem zpracovaná aktivní slovesa, jichž můžeme využít při formulaci stanoveného cíle.

Obrázek 1 - Bloomova taxonomie^[2]

Kognitivní cíle mají určitou posloupnost, která vyjadřuje jejich zvyšující se náročnost a systematickou práci s informacemi – základním cílem je zapamatování/znalost (práce s fakty a základními pojmy), následuje fáze pochopení/porozumění (vysvětlení myšlenek či pojmů), dále aplikace znalostí (získané znalosti/dovednosti využít v nových situacích) a analýza (hledání souvislostí mezi informacemi), pátým stupněm je schopnost vyhodnocovat/provádět syntézu (posílení schopnosti argumentace) a za nejvyšší stupeň cílů je považována schopnost něco na základě získaných znalostí a dovedností vytvořit (aby vzniklo nové originální dílo).

Správně stanovený cíl není formulován stylem „Představíme dětem novou knihu.“, neboť v tomto sdělení není nikde uvedeno, co tím programem získá dítě, jedná se o pouhý popis toho, co uděláme my, lektoři. Správně stanovený cíl má podobu věty, v níž je ve středu zájmu dítě/žák a jeho rozvoj a je zde jasně definováno, co žák na konci programu zvládne a umí. Čili použijeme-li původní příklad s novou knihou, bude potřeba se zamyslet nad tím, co tato kniha má za didaktický (vzdělávací) potenciál. A výsledná formulace vzdělávacího cíle by pak mohla být např. „Žák svými slovy interpretuje pohádku o Karkulce a vyhodnotí, jakých chyb se Karkulka během cesty k babičce dopustila.“ V této formulaci pak už zřetelně vidíme využití aktivních sloves, je zde uvedeno, co konkrétně se programem dítě naučí.

Můžeme si být jisti, že naše snažení ohledně cílů není aktuální trendový výmysl, ale zamýšleli se nad ním již takoví velicí z řad pedagogů, jako byl i J. A. Komenský – ten ve své Didaktice uvedl důležitou tezi a velmi hodnotný podnět, který pravil, že cíle si máme všimnout bedlivěji než prostředků. S čímž nelze jinak než souhlasit – sice je krásné, pokud máme krásné pomůcky, ale žádná pomůcka ani geniální metoda na světě nám nepomůže, pokud nebudeme umět formulovat to, co jejich prostřednictvím dítě/žáka naučíme.

Mějme však na paměti, že každý cíl by měl být přiměřený věku a dovednostem dětí a jen o kousek překračovat jejich dosavadní úroveň, aby jeho dosažení neslo přínos v tom, že dítě prožije pocit úspěchu z dokončeného úkolu. Je jasné, že ne všechno se nám podaří hned, některé věci se jedním vyzkoušením nezvnitřní v žádném člověku, ale můžeme přispět k prvnímu nasměrování pozornosti určitým směrem a postupně, systematicky zvyšovat náročnost, nebo otevřít cestu učitelům či rodičům, kteří pak mohou v dětech tyto dovednosti a znalosti dále prohlubovat další prací s nimi.

Soulad s rámcovými vzdělávacími programy

V případě, že již máme stanoveno téma či knihu, s níž budeme na vznikajícím programu pracovat, máme ujasněny cíle, jichž chceme dosáhnout, je potřeba se také – vzhledem k tomu, že se jedná o vzdělávací program – zaměřit na to, kam daný program spadá v souvislosti s rámcovými vzdělávacími programy (RVP^[3]). Každý stupeň školy má svůj příslušný RVP, v němž jsou na obecné úrovni uvedeny všechny náležitosti a cíle vzdělávání, jichž má být na konci daného stupně vzdělávání dosaženo. Jsou zde sepsány všechny vzdělávací obory, klíčové kompetence, průřezová témata, jichž se výchovně-vzdělávací proces může a má dotýkat. RVP si pak každá škola individuálně upraví do svého školního vzdělávacího programu, který zohlední její specifika, filosofii dané školy.

Co se týká **vzdělávacích oblastí**, jež jsou rozděleny na **vzdělávací obory** (v jazyce škol se jim říká předměty), tak zde je velmi rychle jasné, kterých z nich bude naším vznikajícím programem dotčen – zde se zaměřujeme na to, kam by dané téma spadalo, pokud bychom s ním pracovali právě ve škole, a podle toho mu přiřadíme i příslušný vzdělávací oblast.

Druhou částí jsou **klíčové kompetence**. Klíčové kompetence^[4] jsou souhrnem veškerých znalostí, dovedností a postojů, hodnot a schopností, které umožňují člověku plnou socializaci a uplatnění v každodenním životě naší společnosti. V RVP jsou formulovány velmi obecně. Při stanovování toho, které klíčové kompetence jsou naším programem rozvíjeny, nám může částečně pomoci i dobrá formulace cílů – v nich vidíme, k čemu směřujeme. Dále pomáhá skutečnost, že víme, na jakou oblast rozvoje u dítěte konkrétními úkoly cílíme – pokud víme, že budeme mít program na žánr detektivky a chceme s dětmi např. metodou čtení s předvídáním zkusit odhalit pachatele nějakého činu v dětské knížce, vyplývá z toho, že se určitě větší či menší měrou bude dotýkat klíčové kompetence k řešení problémů, protože před děti bude předložen problém, jež musí vyřešit.

Průřezová témata^[5] pak zohledňují mezioborový přesah témat, s nimiž pracujeme, k činnostem, které děti vykonávají nejen ve škole, ale i ve svém volném čase, reflektují problémy současné společnosti. Ne každé téma, jež využíváme do lekcí, takový přesah má, ale pokud ano, je vhodné to v metodice k lekci zmínit.

Hlavní část lekce pak tvoří samotná metodika čili jednotlivé aktivity s úkoly. I zde by měla být ctěna zásada posloupnosti, z tohoto pohledu je výhodné používat **model E-U-R neboli evokace - uvědomění - reflexe**. Evokační část slouží k uvedení žáků do tématu, zde se seznámí s problematikou, jíž se budou věnovat, a vyzkouší si prvotní práci, vysvětlí si novou metodu práce apod. Ve fázi uvědomění se věnují již vlastní práci, zkoušejí sami aplikovat získané poznatky, prohlubují znalosti, více pronikají do tématu. Závěrečná fáze reflexe slouží k ujasnění, kontrole práce, (sebe)hodnocení vlastní činnosti.

Tvorba metodiky je ryze osobitá záležitost každého lektora, nastavení jednotlivých částí také, lze tu využít kreativní myšlení. Při práci s dětmi je vhodné metody střídat, využívat pestrost aktivit, aby pozornost dětí byla stále aktivovaná. Děti jsou přirozeně zvědavé a milují odhalování nových věcí, řešení záhad – na tomto se dá velmi snadno postavit i jejich zájem o téma.

Pro usnadnění práce je možné využít následující tabulku pro zpracování metodik – jelikož je pak vše na jednom místě a přehledně zpracované, snáze se nám orientuje v tom, co daný program u dětí rozvíjí, jak toho docílí a co všechno k tomu potřebujeme. Tabulku zde najdete ve dvou verzích – jednodušší varianta slouží spíše jako opora pro vás, pokud je pro vás příjemnější si metodiku napsat pouze v bodech a zvládnete s ní tak pracovat, můžete některé položky vynechat. Každý má svůj individuální styl, rozhodně není špatně neuvést si do metodiky, např. jaké použijete výukové metody, ale pokud se nad tím chcete více zahluobit, můžete použít variantu složitější a rozebrat si

připravovanou metodiku lekce více do šířky. Základem však je mít stanovený cíl a alespoň rámcově si vytyčit, co budeme u dětí rozvíjet.

<u>Tematický okruh-téma:</u>	<u>Ročník:</u> <u>Časová dotace:</u>
<u>Klíčové kompetence:</u>	<u>Vzdělávací oblasti:</u>
<u>Průřezová témata</u>	<u>Mezipředmětové vztahy:</u>
<u>Cíle lekce:</u>	
<u>Výuková metoda:</u>	
<u>Učební pomůcky, didaktická technika:</u>	
<u>Scénář hodiny – v bodech</u>	
<u>Seznam použitých knih:</u>	
<u>Poznámky lektora:</u>	
<u>Scénář lekce – podrobně:</u>	

Tabulka č. 1 - Návrh uchopení metodického zpracování lekce - složitější varianta

<u>Téma:</u>	<u>Ročník:</u> <u>Časová dotace:</u>
<u>Klíčové kompetence:</u>	<u>Vzdělávací oblasti:</u>
<u>Průřezová témata</u>	<u>Mezipředmětové vztahy:</u>
<u>Cíle lekce:</u>	
<u>Scénář hodiny – v bodech</u>	
<u>Seznam použitých knih a pomůcek:</u>	

Tabulka 2 - Návrh uchopení metodického zpracování lekce - jednodušší varianta

Tabulky jsou pouze návrh možného zpracování, pro někoho mohou být až děsivé, jak jsou pojaté. Jak již bylo zmíněno, pokud si sepíšete jednotlivé body jako odrážky a jen si to k tomu vypíšete v ruce, nemusíte s tabulkou vůbec pracovat. Stanovení cíle a provázanost s RVP, jak bylo naznačeno výše, by však neměly být opomíjeny.

Proč je dobré pracovat takto?

Občas se ozývají hlasy, že RVP jsou sice podnětný dokument, ovšem značně obsáhlý a obecný. Někomu se s nimi může hůře pracovat. Ovšem při tvorbě vzdělávacích lekcí je důležité pamatovat na skutečnost, že je tvoříme pro školy – je tedy více než vhodné a dokonce možná i nutné se jim nějakým způsobem přiblížit, mluvit jejich jazykem. A právě využívání prvků z RVP může pomoci odstranit bariéru mezi knihovny a školami. Pokud totiž školy budou znát nejen název a anotaci programu, ale nabídneme-li jim i informace o tom, co jejich děti budou na programu rozvíjet, jakých vzdělávacích oblastí se téma bude dotýkat, pak si učitelé i u vedení školy snáz obhájí, proč chtějí chodit do knihovny, k čemu to bude dětem ve výchovně-vzdělávacím procesu sloužit. Navíc nenápadně, ale velmi důrazně ukážeme, že jsme skutečný partner při vzdělávání dětí, protože rozumíme tomu, co školy dělají a jakým jazykem hovoří.

^[1] Kognitivní cíle však nejsou jediné, které můžeme rozvíjet – ještě existují cíle v oblasti afektivní (hodnotové cíle) a oblasti konativní (psychomotorické cíle).

^[2] Zdroj: <https://epale.ec.europa.eu/cs/blog/jak-muzeme-dosahnout-vynikajici-urovne-vyuky>

^[3] Plná znění všech RVP naleznete pod tímto odkazem: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

^[4] Každé RVP má své specifické kompetence dle cílové skupiny žáků. Klíčové kompetence pro Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání jsou: komunikativní, k učení, sociální a personální, k řešení problémů, občanské, pracovní a digitální.

^[5] Např. průřezová témata k RVP pro základní vzdělávání jsou: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

LIŠOVSKÁ, Pavlína. Jak vytvořit metodiku k vzdělávacímu programu. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. 2022, roč. 8, č. 2 [cit. 2022-09-22].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/jak-vytvorit-metodiku-k-vzdelavacimu-programu. ISSN 2336-727X.